

Марија Ѓорѓиева-Димова

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје
Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје
marija.gorgieva@flf.ukim.edu.mk

БИОГРАФСКАТА МЕТАФИКЦИЈА: (ПО)ТРАГИТЕ НА МИНАТОТО, ВИСТИНАТА И ИДЕНТИТЕТОТ

Клучни зборови: биографска метафикција, роман, пародија.

Теориски контекстуализации

Биографската метафикција е жанровската одредница со којашто Џон Кинир ги означува романите¹ што не само што ги „присвојуваат методите на биографијата“ туку и „самосвесно ја проблематизираат, а самосвеста е манифестирана преку присуството на т.н. лик-биограф“ (Keener, 2001: 198). Посебна жанровска варијанта претставува комбинацијата од „вметнат или имплицитен биографски наратив“ и „врамувачкиот наратив на биографот“, создаван во процесот на неговото истражување, т. е. во комбинацијата меѓу „продуктот на биографијата и процесот на нејзиното создавање“ (Keener, 2001: 197). „Ликот на биографот драматично го *хуманизира* обидот да се пишува историјата, не само бидејќи негов субјект е 'идентитетот', а не 'настанот', туку и бидејќи во неговите раце наративот е виден како продукт на комплексна и исцрпувачка работа“ (Keener, 2001: 198). Ако идентитетот е точката во којашто фикцијата и историјата во форма на биографија се пресекуваат меѓусебе, тогаш наративните и структурните одлики на биографската метафикција ги актуализираат

¹ Ансгар Нининг говори за биографска метафикција или за фикциска метабиографија (2005: 199).

токму прашањата за односот меѓу историјата, фикцијата и биографското пишување и, посредно, го актуализираат и прашањето за идентитетот (на Другиот).

Во функција на овие проблематизации во биографската метафикција се поставени и жанровските трансгресии и микстури меѓу биографијата, (мета)фикцијата и детективската проза. Имено, „вметнатиот биографски наратив“ е организиран според наративниот модел на (детективска) потрага по минатото на субјектот на биографијата, бидејќи токму „конвенциите на детективската приказна, видена како епистемолошки жанр *par excellence*, се погодни за да се репрезентираат проблемите околу недостатоците на минатото“ (Wesseling, 1991: 90). Оваа потрага се реализира и на текстуално и на метатекстуално (метафикциско) рамниште, па „врамувачкиот наратив на биографот“, сочинет од експлицитните коментари за биографскиот жанр и за личниот идентитет, ги афирмира и епистемолошките импликации на потрагата: (не)можностите за стекнување објективно биографско знаење, проблемите на идентификација на другиот (субјектот на биографијата).

Како вид историографска метафикција којашто, според Линда Хачион, е репрезентативен постмодернистички жанр (Hachion, 1996: 19-21),² биографската метафикција актуализира дел од постмодернистичките проблематизации, конкретизирани, меѓу другото, и преку проблематизациите на жанровскиот идентитет на биографијата и преку проблематизациите на личниот идентитет (на другиот, на оној чијашто биографија се пишува, но и сопствениот, т. е. на биографот). Оваа двојна проблематизација е сугерирана и во дилемата што ја поставува Кинир: „На кој начин биографијата може да ја перформира својата функција – наративното соединување на субјектот – кога човекот како конкретна универзалија е дезинтегриран?“ (Keener, 2001: 11). Оттаму, спрегата врамен – врамувачки наратив генерира текст што, проблематизирајќи го личниот идентитет, се проблематизира и себеси, бидејќи за неговата жанровска идентификација може да

² Хачион се фокусира единствено врз одликите на историографската метафикција, толкувајќи ја низ призма на постмодернистичката поетика и низ призма на интердискурзивните преплетувања меѓу историјата, теоријата и фикцијата, но не ја користи одредницата биографска метафикција, иако анализира романи што би можеле да се подведат под чадортерминот биофикција. Џон Кинир ја именува биографската метафикција како варијанта на историографска метафикција.

се говори низ призма на постмодернистичките микстури меѓу фикцијата и историографијата. Имено, биографските метафигции, тематизирајќи го прашањето на личниот идентитет, го проблематизираат и жанровскиот идентитет на биографијата на метафикциско рамниште, односно структурно го проблематизираат и сопствениот жанровски идентитет.

Проблематизациите на биографскиот жанр, актуализирани во 60-тите години од XX век, се реализираат врз фонот на постструктуралистичките теориски премиси (за фрагментацијата на знаењето, за фрагментарната природа на субјективитетот, за наративните конструкции), како и врз фонот на постмодернистичките нивелации на границите меѓу световите (книжевност – историја, факт – фикција, минато – сегашност),³ но и меѓу текстовите и жанровите (книжевни – некнижевни). Постмодернистичките жанровски трансгресии што, нужно, ја вклучуваат и историографијата/биографијата, резултираат со трансгресии на границите меѓу фикциските и историските/биографските наративи, што, секако, е последица на формалната интеракција на биографијата и со фикциските и со историографските наративни модуси, интеракција што, во крајна линија, го отежнува и нејзиното дефинирање. Во биографската метафигција постмодернистичките проблематизации на класичната биографија се реализираат на неколку рамништа: преку биографската авторорефлексивност, преку интертекстуалните референции и жанровските микстури; преку воспоставувањето историска дистанција меѓу биографот и субјектот на биографијата; преку проблематизирањето на идејата дека субјектот на биографијата е вистинскиот „јунак“ на биографскиот запис; преку субвертирање на линеарната структура на биографијата (таа е поткопана со оглед на тоа што биографот го оголува и коментаторски го освестува атемпоралното и повеќекратно посредуваното истражување на селектираните факти што не се дел од актуелната сегашност на биографот); преку преиспитување на фундаменталните премиси врз коишто почива биографијата (поимите идентитет, историја, пишување за животот), што, особено, е во дослук со постмодернистичкото проблематизирање на „историската вистина, на есенцијалистичкиот идентитет и на односот меѓу нив“ (Keener, 2001: 162).

³ Една индикација на тие промени е проширувањето на биографскиот интерес за фигури чиишто животни приказни претходно биле исклучени од официјалните дискурси на историографијата.

Во таа насока, биографските метафигии ги освестуваат тешкотиите со коишто се соочуваат процесите на пишување за животот и процесите на (ре)конструкција на идентитетот на Другиот. Конечно, проблематизациите на биографскиот жанр во биографската метафикција се потврдуваат и преку нејзиното дефинирање како „биографија со пародичен пресврт“: според Кинир, „биографската метафикција ја препознава биографијата како саморефлексивен проект којшто е во процес на реализација и се фокусира зад структурните, наративните и синтактичките дистинкции на конвенционалниот наративен жанр“ (Keener, 2001: 239).

Тематските преокупации на биографската метафикција со потрагата по личниот идентитет (туѓиот и сопствениот) се во прилог на постмодернистичката негација на стабилното себство и на субјектот, како и на сугерирањето на нивниот релативен карактер што произлегува од процесот на (де)конструкција, имплициран од постмодернистичкото и постструктуралистичкото проблематизирање на личниот идентитет (сфатен во духот на логоцентричниот хуманизам). Губењето на центарот не означува и исчезнување на себството и на субјективитетот: тие стануваат релативни категории што се конструираат преку наративизацијата во рамки на мноштвото мали приказни. Постмодернистичките субјекти трагаат по сопствениот идентитет и по идентитетот на другите, иако тој се пројавува во еден бескрајно отворен и недовршен процес, па затоа постмодернистичките идентитети се нестабилни и фрагментарни. Биографската метафикција ги артикулира проблемите на личниот идентитет, актуализирајќи ги на типично постмодернистички начин и упатувајќи на ограничувањата на биографскиот дискурс да се занимава со идентитетот, што во романите се потенцира преку замаглување на границите меѓу биографијата, автобиографијата и фикцијата. Ваквиот однос кон идентитетот, особено доаѓа до израз во наративите што се засноваат врз потрагата, т. е. врз конвенциите на детективскиот жанр. Во биографската метафикција детективскиот модел на потрага се актуализира како двојна потрага по идентитетот. Потрагата на ликовите – биографи по субјектите на биографијата (потрагата по факти, по сведоштва од/за субјектот на биографијата), во истовреме, се реализира и како потрага по самите себе. Дополнително, тоа е потрага и по адекватен жанровски/наративен модел во којшто ќе се вклопи пишувањето за животот – било во биографски, било во автобиографски, било во фикциски модел. Одлуката на ликот-биограф да пишува

биографија иницира истражувачки потход со цел акумулирање на неопходното биографско знаење за субјектот на биографијата, така што романескните приказни се фокусираат врз обидите на ликовите да го реконструираат персоналното минато на Другиот, да го разоткријат неговиот идентитет, додека во метафикциски времената нарација се одвива чинот на идентификација. Метафикциските коментари на нараторите-биографи, со коишто е времена потрагата, упатуваат на процесите на селекција и на конструкција врз коишто се темели биографското пишување, сугерирајќи дека „субјективитетот, релативитетот, селективитетот и конструктивитетот се одлика на биографските реконструкции“ (Nünning 2005: 205). Во истовреме, коментарите упатуваат на (не)можностите да се изведе до крај биографскиот запис, иако токму чинот на писмена фиксација го овозможува заокружувањето на бесконечната потрага во плуралното ткиво од „вистини“ за другиот. Всушност, метафикциски-коментаторската рамка упатува на текстовите што го проблематизираат и самиот процес на пишување за животот: коментирајќи ја потрагата по трагите од/за субјектот на биографија, ликот-биограф осознава дека животот на субјектот е тешко достапен како кохерентна целина, што ја имплицира и фрагментираноста на неговиот идентитет. Во таа смисла, биографските метафикции ја демонстрираат „субверзијата на биографскиот проект: лоцирањето на идентитетот на човековиот субјект“ (Keener 2001: 218), поткопувајќи го мандатот на биографот да ја „испорача индивидуата како мачно патување кон кохерентно единство, кон впечатлива персоналност и кон експресивно себство“ (Keener 2001: 221).

Потрагата на биографот, меѓу другото, има и херменевтички импликации, со оглед на тоа што потрагата не е фокусирана само врз истражувањето на можноста од (ре)конструкција на индивидуалното минато од сегашна перспектива, туку се фокусира и врз иманентно проблематичните херменевтички процеси што се дел од биографските истражувања. Истакнувајќи го процесот на (ре)конструкција на идентитет на субјектот на биографијата, биографската метафикција потврдува дека идентитетот е „естетски конструкт, што не е заснован врз објективни факти, како и сите постмодернистички конструкти“ (Keener 2001: 198). Фактите обезбедуваат суров материјал за биографскиот запис, но тие стануваат биографска вистина единствено преку херменевтичките процедури на разбирање, на објаснување и на толкување на достапните материјали. Конечно,

инверзијата меѓу биографскиот херој и субјектот на биографијата, илустрирана во биографската метафикција, исто така, е херменевтички индикативна: упатува на интерпретативната поврзаност меѓу персоналното минато, за коешто се говори, и сегашноста, како ретроактивна позиција што го иницира интересот за минатото и како позиција од којашто ќе се реализира односот кон него. Текстуално посредуваната достапност на персоналното минато го сугерира биографското истражување како соочување со текстуалните траги од и за минатото на субјектот на биографијата, а кон кои, повторно, може да се воспостави само интерпретативен однос. Несомнено, во овие херменевтички импликации на биографското истражување се препознава спрегата разбирање – толкување што ја елаборира Вилхелм Дилтај, според кого „искуството на разбирање се фокусира врз толкувањето на оние остатоци од човечкото постоење што се содржани во пишуваните дела“ (Дилтај 2003: 7).

Следствено, биографската метафикција ја актуализира и релациската природа на идентитетот: ја илустрира зависноста на идентитетот од односите воспоставени меѓу себството и другиот, потенцирајќи го тоа како модус на парадоксалниот акт на упатување кон другиот и на диференцирање на себеси од другиот, односно сугерирајќи го тоа како модус на обликување на идентитетот. Токму „херменевтиката на себството“ на Пол Рикер ја промовира дијалектиката меѓу себството и Другиот, при што другоста станува конститутивна за самото себство: „Себството како Другиот нагласува дека ипсеитетот на себството го имплицира алтеритетот до тој степен што едното не може да се мисли без другото, дека едното преминува во другото“ (Рикер 2003: 10). Дијалектичката, релациската природа на идентитетот во биографската метафикција повеќекратно е афирмирана со оглед на тоа што: се интензивира видливото присуство на биографот во наративниот процес, се компликуваат односите меѓу биографот и субјектот на биографијата со надминување на очекуваните хронолошки и каузални релации меѓу нив, па биографот прогресира од објективното, дистанцираното истражување кон вовлекувањето, односно кон конечното заземање на местото на субјектот на биографијата (Keener 2001: 201-203).

Интерпретативни контекстуализации

Една рана афирмација на моделот биографска метафикција нуди романот *Стиварниот живот на Себасијан Најт* (1941), првиот роман на Владимир Набоков напишан на англиски јазик. Недвосмислено, насловот индицира еден биографски аспект, макар што, во крајна линија, синтагмата „стварен живот“ сугерира извесна тавтологија, отворајќи ја дилемата: дали постои живот што не е реален?! Во истовреме, тоа значи и отворање простор каде што ќе се афирмира (авторовото) проблематизирање на концептот на стварноста и, особено, проблематизирањето на односот книжевност – стварност.⁴ Впрочем, станува збор за релација што е конститутивна во метафикциското обликување и промислување на текстовите, ако се земат предвид дел од дефинициите на метафикцијата: „Метафикцијата како фикциско пишување што самосвесно и систематски свртува внимание врз својот статус на артефакт со цел да ги постави прашањата за односот меѓу фикцијата и стварноста. Таквите пишувања во обезбедувањето критика за сопствените методи на конструкција не само што ги испитуваат фундаменталните структури на наративна фикција туку, исто така, ја истражуваат и можната фикционалност на светот надвор од книжевниот фикциски текст“ (Waugh 1996: 2). Патем, насловот на романот е и наслов на биографијата што има намера да ја напише нараторот-биограф В., како реплика на веќепостоечката биографија *Трагедијата на Себасијан Најт* напишана од страна на господинот Гудмен, личниот секретар на Најт.⁵ На тој начин, првичната намера да се прикаже „стварниот живот“

⁴ Станува збор за еден од доминантните топови во прозата на Набоков кој, несомнено, е во дослух и со неговите лични искуства: тој е автор што врз себе го носел товарот на произволни интерпретации на неговите дела, со оглед на тоа што толкувањата честопати се темелат врз референции на неговата граѓанска биографија. Реакцијата на незадоволство од таквиот пристап самиот автор ја искажувал и низ романите каде што се користи раскажувачката инстанција во прво лице и, најчесто, во улогата на биограф-истражувач, како и книжевните топови на пародично поигрување со биографијата и со лажниот/двојниот идентитет.

⁵ Истата постапка ја применува и во романот *Блед оган* (1962) каде што насловот на романот, всушност, е наслов на песната што е предмет на коментар. На тој начин, на рамниште на читателската комуникација, е отворена можност дури и за една чисто вербална манипулација и за двосмисленост како предуслов за недоразбирање (тенденциозно или несвесно), манипулација што подеднакво е применлива и во рамките на една секојдневна (раз)говорна ситуација. Овој ефект е постигнат низ метонимските јазични конструк-

на писателот е дополнета и со намерата да се дискредитира веќепостојечката биографија, главно, оспорувана поради „историско-филозофските методи“ врз коишто е втемелена, како и поради прекумерната артифициелна наративизација на животот на Најт.

Романескната приказна ги следи обидите на нараторот-биограф да ја напише биографијата на својот полубрат – писателот Себастијан Најт, а неговата намера е повеќекратно нагласена и прецизирана како пишување за „стварниот живот“ на Најт што ќе се темели врз легитимното „внатрешно знаење“ на В: „А што навистина знаев за Себастијан? Би можел неколку поглавја да посветам на оние мали нешта на кои се сеќавам од неговото детство или младоста – но, што со тоа? Додека ја планирав книгата, стана очигледно дека ќе мора да преземам огромно истражување, враќајќи го неговиот живот дел по дел и составувајќи ги тие делови според внатрешното познавање на неговата личност. Внатрешно познавање? Да, тоа е она нешто што го поседував, што го чувствував со секој нерв“ (Nabokov 2003: 30 – 31). Таквата романескна структура го вовлекува и читателот во следењето и во засведочувањето на реализацијата на најавената цел, т. е. во процесот на собирање „реални“ информации за фактуалната биографија, како и за фикцискиот свет во романите и во расказите на Најт, што, во крајна линија, имплицира свест за дијалогот факт – фикција. Имено, нараторот претендира на пишувањето за „стварниот живот на Себастијан Најт“, што постапно реферира и на фикцијата на Најт, а што повратно резултира во заклучокот на нараторот, но и на читателот дека не постои поедноставено и непроблематично разграничување меѓу стварноста (во/за која се пишува) и фикцијата (што/за која се пишува). Во таа смисла, романот, повторно, го актуализира прашањето за онтолошката граница меѓу световите и начините на нивната трансгресија, што ефектуира во чувството на несигурност на ликот/нараторот, но и на читателот. Тоа, во крајна линија, имплицира и врз веродостојноста на биографијата.

Како што ги открива целта и методите на истражувањето, биографот ги открива и тешкотиите со кои се соочува во рамките на своето истражување, така што вниманието е поставено врз низата тешкотии и неуспешни

ции од типот: *го читам „Блед оган“* (романот), односно *ја читам „Блед оган“* (песната), па сè до оние обратни искази во кои генеричкиот аспект потиснува секаква партикуларна денктичност: *го читам текстот „Блед оган“* или *ја читам книгата „Блед оган“* (романот или песната?!).

обиди да се започне биографијата. Потпирајќи се врз интервјуата со гувернантата на Најт и со неговите пријатели од студентскиот живот во Кембриџ, повикувајќи се на сопствената меморија и на кажувањата на мајката, односно врз процедурите што ја гарантираат биографската веродостојност, сепак, В. ќе ја констатира ограничената доверливост на информациите што ги добива на овој начин. Според тоа, проблематизирањето на продуктивноста на биографските методи ги истакнува ограничувањата на биографското пишување воопшто, што се констатира и во експлицитните коментари на нараторот-биограф. Фокусирајќи се врз низата неуспешни обиди за започнување со пишувањето биографија и врз коментарите што ги прави нараторот соочен со тешкотиите и со неуспесите, романот, практично, говори за невозможниот процес да се резимира животот на Другиот – дури и ако тој е (полу)брат, дури и ако тој е познат писател.

Несомнено, она што постојано е потенцирано во рамки на обидите за пишување биографија е фактот што самиот биограф В. е свесен и за сопствената улога во тој процес, но и за жанрот во кој (ќе) пишува. И токму на ова рамниште стануваат очигледни и функционални метафикциските аспекти во романот, односно конкретните метафикциски теми и постапки, што ја манифестираат авторовата свест за доминантниот епистемолошки скептицизам во однос на можноста од непроблематична, адекватна репрезентација на животот/стварноста. Во таа смисла, во романот на Набоков може да ја препознаеме варијантата на „постмодернистичка биографија што ја исмејува и ја доведува во прашање сопствената форма, честопати, и преку метафикциски коментари врз својот сопствен проект“ (Keener 2001: 173). Оттаму, не случајно читателот е предупреден за некомпетентноста на В. кој по професија е трговец, што, делумно, е во функција на оправдување на иницијалниот наивен пристап на В. и неговата убеденост во непроблематичното стекнување знаење за „стварниот живот на Себастијан Најт“. Истражувачкиот процес, чијашто цел е обликувањето биографија, во истовреме, претставува и процес во кој се реализира постапното разбивање на појдовните илузии на биографот. Впрочем, тоа е евидентно во бројните коментари на нараторот со кои ги констатира ограничувањата на секое биографско пишување, додека, пак, конечниот исход упатува на биограф кој, всушност, пишува за сопствената потрага, за (не)можностите да пишува за туѓиот живот, воопшто. Значи, станува

збор за една метафикциско-коментаторска рамка што ги интегрира и процесот на истражување и процесот на пишување биографија, но и нивното паралелно коментирање и проблематизирање, така што романен-скната структура претставува потврда на заклучокот на Џон Кинир кој, имплицитно, упатува и на коментаторските/метафикциските тенденции на жанрот биографска метафикција.

Во согласност со конвенциите на биографските метафикции, шро „ја комбинират (биографската) практика со целта и во нив наоѓаме не само вметнат или имплицитен биографски наратив, туку и врамувачкиот наратив на биографот кој истражува“ (Keener 2001: 197), романот на Набоков таа димензија ја индицира уште во насловот, но, исто така, и во изборот на биографот како наратор (или нараторот како биограф), како и во присвојувањето наративни конвенции што се однесуваат на методологијата на биографот. Оттаму, романот самосвесно рефлектира врз природата и врз формата на биографијата, а таа самосвест се манифестира во присуството на т.н. биограф-херој. „Биографот-херој функционира како протагонист, што директно упатува на проблемите на биографскиот наратив: бришењето на човековиот субјект, исчезнувањето на основите на идентитетот, испрашувајќи го авторовиот однос кон текстот, ограничувањата и амбиваленциите на биографската форма, релевантноста на биографијата за недетерминираната реалност, и сложеноста на сите тие прашања преку една експлозија на современите биографски пораки“ (Keener 2001: 198).

Иако биографијата ја подразбира доминацијата на субјектот за кој се говори, сепак, голем број романи, меѓу кои и *Стиварниот живот на Себастијан Најт*, предупредуваат на неизбежната интеракција меѓу биографот и субјектот на биографијата, потврдувајќи на тој начин дека биографиите секогаш до одреден степен говорат и за биографот, односно индицирајќи ја трансгресивноста и на границите автобиографија-биографија. „Како што можеше да забележи читателот, се обидов во оваа книга да говорам за себе колку што е можно помалку“,⁶ вели нараторот за подоцна коментарите врз фикцискиот двојник да го доведат до друго сознание: „Според тоа – јас сум Себастијан Најт. Чувствувам како го отелотворувам на осветлената сцена, со луѓето што го познаваат, што доаѓаат

⁶ Дури по првите шеесет страници од романот, повторно, рестриктивно, се открива идентитетот на нараторот В.

и заминуваат – нејасни фигури на неколкумина пријатели што ги имал, професор, поет и сликар... Тие се вртат околу Себастијан – околу мене кој го глумам Себастијан... Сите му се враќаат на својот секојдневен живот – но јунакот останува, бидејќи колку и да се трудам, не можам да излезам од својата улога: маската на Себастијан ми се прилепува за лицето, сличноста нема да се испере. Јас сум Себастијан или Себастијан е јас, или можеби и двајцата сме некој што ниту еден од нас двајцата не го познава“ (Nabokov 2003: 185 – 186).

Оттаму, метафикциските димензии во романот, што се и основните носители на коментарите, на повисоко рамниште, се читаат и како пародија на жанрот. Од една страна, последниот роман на Себастијан Најт ќе биде толкуван од страна на биографот како пародија на детективскиот жанр.⁷ Притоа, пародичното толкување на еден романескен текст, што се интегрира во рамките на романот *Вистинскиот живот на Себастијан Најт* добива пошироки импликации, бидејќи нуди дефиниции на пародијата, но и коментари на книжевната практика: „Но, *призматична црџа* не е само пародија на поставките на детективската приказна; таа е и подло имитирање на многу други нешта: како, на пример, на одредени книжевни навики кои Себастијан Најт, со своето извонредно запазување на потајната измама, ја забележува во современиот роман, имено, помодарскиот трик на групирање различни луѓе во ограничен простор (хотел, остров, улица). Потоа, во книгата се исмејуваат и различните видови стилски лови како и проблемот на мешање на директниот говор со нарацијата и со описот, што елегантното перо ги решава со пронаоѓањето онолку варијации на 'рече тој' колку што можел да ги пронајде во речникот меѓу 'а' и 'ш'. Но секоја ваква опскурна забава, повторувам, е само отскочна даска за писателот“ (Nabokov 2003: 83). Во истовреме, пародичниот фокус на романот е поставен и врз упориштата на биографијата: истражувањето на В. ќе потврди дека Себастијан Најт живее низ својата фикција на еден особено моќен и „реален“ начин, сугерирајќи дека можеби токму неговата фикција го претставува „стварниот живот“ на Најт.⁸ Пародично

⁷ Линда Хачион ги посочува Борхес, Роб Грије и Набоков како автори кои честопати ги користат пародичните верзии на структурите на детективската приказна.

⁸ На ова рамниште можни се и паралелите со подоцнежниот роман на Набоков, *Блед оган*: фокусиран врз коментирањето на еден конкретен поетски текст, романот, всушност, претставува коментар на постапките на книжевната критика. Иако коментаторот – приредувач

импрегнираните коментари за биографскиот жанр се реализираат низ самиот процес на (обид за) пишување биографија. Во таа смисла, станува применлива дефиницијата на Линда Хачион за пародијата од аспект на нејзината двојна кодираност, во смисла на паралелна афирмација на извесен модел и негова проблематизација. Имено, Хачион ја доведува пародијата во врска со нејзините капацитети за воспоставување на иманетниот паралелизам на интегрирање и, истовремено, предизвикување на она што се пародира (Hutcheon 2000: 32). Двојството на континуитет и на промена ги потврдува парадоксалните модуси на пародичните операции што функционираат како критика што од внатре ги дестабилизира, ги провоцира и ги проблематизира поимите како историја, субјективитет, односот на јазикот кон неговите референти и на текстот кон другите текстови. Од гледна точка на тоа двојство на афирмација и на проблематизација во романот на Набоков и насловот, и намерите на нараторот-биограф, и неговите истражувања се во функција на афирмирање на биографскиот модел што во континуитет ќе се доведува во прашање, ќе се проблематизира и ќе се оспорува. Токму на ова рамниште, станува очигледна врската и заемната функционалност на одделните видови транстекстуалност на што упатува и Жерар Женет (Женет 2003: 63-74). Во случајов, станува збор за врската меѓу архитектсуалноста и метатекстуалноста: афирмирајќи ги конвенциите на еден архитект (биографскиот жанр, па и романсираните биографии, како што изјавува В.), романот, паралелно, ја активира и метатекстуалноста, коментирајќи ги (не)можностите за доследна примена на биографската методологија и нарација.

Со оглед на тоа што истражувачките процедури на биографот В., следат одредена детективска структура, што, во истовреме, е и предмет на метафикциско коментирање во романот, практично, во фокусот на вниманието е поставена една епистемолошка потрага. „Конвенциите на детективската приказна, видена како епистемолошки жанр *par excellence*, се погодни за да се репрезентираат проблемите околу недостапноста на

– на туѓ ракопис Чарлс Кинбот се обидува да ја елаборира и да ја докаже биографската димензионираност на песната на Шејд, сепак тој не се доживува себеси како биограф, туку како приредувач и како коментатор на песната *Блед оџан*, така што неговата цел не се состои во проблематизирање на биографијата, туку во проблематизација на одделните аспекти на книжевната критика и на нејзините толкувачки пристапи кон книжевните текстови.

минатото“ (Wesseling 1991: 90). Следствено, детектирањето на „стварниот живот на Себастијан Најт“, е претставен како процес на коментирање и на разбирање на (персоналното) минато, но по пат на негова интерпретација. Романот ги следи обидите на нараторот-биограф околу логичкото, хронолошкото и наративното поврзување на серијата настани што се случиле во минатото, така што фокусот е поставен врз начините на кои тие настани се разбрани и се објаснети, но ретроспективно и ретроактивно, што ќе рече, од дополнително – спознајна позиција, притоа повлекувајќи ги и неизбежните интерпретативни интервенции направени од страна на коментаторот. Во романот на Набоков, и актуализацијата на прашањата за природата и за можностите на човековото знаење, како и биографската ориентација на истражувањето учествуваат во артикулацијата на епистемолошките теми и прашања: достапноста на знаењето, начините на обликување и на трансфер на знаењето, границите на знаењето, моќта на субјектот што го структурира и го поседува знаењето. „Не биди толку сигурен дека за минатото ќе дознаеш од усните на сегашноста. Чувај се и од најчесниот посредник. Запамти дека она што ќе го чуеш е тројно завиткано: дека тоа го обликувал оној што раскажува, го преобликувал оној што слуша, а дека мртвиот човек од приказната го сокрил тоа и од двајцата. Кој раскажува за Себастијан Најт? – повторува тој глас во мојата свест. Кој точно? Неговиот најдобар пријател и неговиот полубрат... А каде е третата страна? Мирно скапува на гробиштата Сен Демије. Насмеано жив во петте книги. Невидлив, сирка преку моето рамо додека го пишувам ова“ (Nabokov 2003: 48).

Реципрочната акција на потрага (по Другиот) и на себепотрага и искусеното поместување во релацијата субјект на биографијата – биограф е индикативна и во однос на замаглувањето на границите меѓу биографијата и автобиографијата, па и фикцијата, што дополнително ги имплицира и проблематизациите на идентитетот во романот: упатува на неадекватноста на биографскиот жанр во спознавањето на идентитетот на субјектот на биографијата, односно упатува на релациската природа на идентитетот, во смисла дека секој идентитет е неминовно дефиниран преку алтеритетот. Следствено, повеќекратните субверзии на класичниот биографски модел во којшто доминира субјектот на биографијата ја осведочуваат неминовната интеракција меѓу биографот и субјектот на биографијата и, паралелно, осведочуваат дека биографиите секогаш до одреден степен

говорот и за биографот. Во таа смисла, романот на Набоков е типична биографска метафикција бидејќи тој „се чита како биографија, но авторефлексивно ја раскажува креацијата на биографот за сопствениот наратив“ (Keener 2001: 224).

Стиварниот живот на Себастијан Најт не само преку својата формална структура, туку и на дијегетско рамниште го тематизира постмодернистичкиот „парадокс на реалноста на минатото и неговата текстуализирана достапност за нас денес“ (Наџон 1996: 114). Оттаму, проблематизациите на биографската, фактографската страна на истражувањето – на пишувањето – за животот на Другиот, отвора простор и за херменевтичките импликации на биографските метафикции: неуспешниот потход да се лоцира „стварниот живот“ на Најт, што се реализира со паралелна референцијална упатеност кон туѓиот текст (книжевен, некнижевен, биографски, научен), ги оголува интертекстуалните и метатекстуалните постапки што посредуваат во реализирањето на определен толкувачки процес во романескен текст, притоа демонстрирајќи ги и капацитетите на романите да го (авто)тематизираат проблемот на книжевното толкување, и следствено, самите да генерираат извесен толкувачки модел. Оваа жанровска иманенција на романот ја има предвид и Владимир Бити кога констатира дека романите, како репрезенти на класата книжевни текстови, со оглед на нивната хибридноста и авторефлексивност, „не се само привилегиран *прегмет* на интерпретација, туку и *могел* според кој треба да се организира интерпретативниот текст, дотолку повеќе што и тој мора да биде трансгресивен по однос на категориите со кои оперира, да се дистанцира од нив и, со тоа, од самиот себе, во насока на недофатливата, радикална другост (Biti 1997: 151). Оттаму, убеден во валидноста на биографската методологија и нарација, В. опседивно се впушта во собирањето докази врз коишто ќе ја втемели хронолошката линија во животот на Најт. Истражувачкиот процес, дополнително, е мотивиран и со фактот што постоела долгогодишна раздвоеност на браката. Според тоа, вака предизвиканите празнини во „внатрешното знаење“ на В. ги оправдуваат неговите истражувачки процедури што вклучуваат интервјуа, истражување на лични документи и приватни преписки, текстуални анализи и цитатно повикување на претходната биографија. „Нема да се обидувам да го опишувам детството на Себастијан со нешто што личи на методичен континуитет, што инаку би го употребил доколку Себастијан е лик од фантазијата. Ако беше така,

можев да се надевам дека ќе го задржам читателот упатен и забавуван со сликање на лесниот развој на мојот јунак од детството до младоста. Ако се обидам да го направам тоа со Себастијан, резултатот би бил една од оние 'романсирани биографии' што се далеку најлошата книжевност што е измислена до денес" (Nabokov 2003: 19). Со оглед на овие убедувања, В. се обидува дел од знаењето за полубратот да го деривира и низ читањето на неговите книжевни дела, што во голема мера ги цитира, употребувајќи ги како поддршка за сопствените претпоставки и заклучоци со коишто ги пополнува пукнатините во „внатрешното знаење“ за полубратот – писател. На тој начин, се профилираат и граѓанската и творечката биографија на Најт, исто како што и биографот В. ни се открива себеси не само од позицијата на брат, туку и од позицијата на читател и на толкувач на творечкиот опус на Најт. Токму овој аспект може да се земе како илустрација на дистинкцијата што Умберто Еко ја повлекува меѓу толкувањето и употребата на текстот. Од една страна, толкувањето на текстот е процес што се реализира независно од авторските интенции, првенствено, трагајќи по манифестациите на *intentio operis*. Од друга страна, употребата на текстот се однесува на оние случаи кога книжевните текстови се употребуваат со цел изведување инференции за приватниот живот на авторот или, пак, случаите кога во толкувачкиот дискурс се „вметнуваат докази што се пронајдени во биографските податоци надвор од текстот“ (Еко 2001: 32). Токму оваа употреба на книжевниот текст како еден облик на надоврзување на *intentio lectoris* станува евидентна и во начинот на кој В. ги „употребува“ и книжевните и некнижевните текстови на Најт во насока на постулирање на неопходните биографски факти, односно во функција на реализирање на основната цел – да пишува за „стварниот живот“ на полубратот. Илустрирајќи ги овие дистинктивни рамништа, романот, имплицитно, го тангира и прашањето за границите на толкувањето, во смисла на тоа до кој степен тие се трансгресивни, поместливи, лизгави и проблематични во контекст на тријадата интенции – авторски, читателски, текстовни, елаборирани во теоријата на Умберто Еко (Еко 2001: 34-39).

Заклучок

Истакнувајќи ги проблемите и ограничувањата што се однесуваат на достапноста и на претставувањето на индивидуалното минато и, следствено, на пишувањето за животот на другиот, *Сиварниот живот на Себастјан Најт* упатува на можноста да се претстават единствено интерпретативните верзии на тој живот. Тоа е еден од жанровските аспекти на метабиографиите, за кои говори и Ангар Нининг: „Тие ја нагласуваат и дискрепанцијата меѓу наводно минатиот реален живот на оној за кој се пишува биографија и запаметените и текстуализираните верзии на неговиот живот, истакнувајќи ја празнината меѓу животот на личноста и секоја напишана репрезентација на животот“ (Nünning 2005: 205). Во таа смисла, романот на Набоков илустрира една жанровска димензија на биографската метафикција којашто (авто)пародично ја проблематизира и сопствената форма, преку експлицитните метафикциски коментари. Интегрирајќи ја структурнонаративната тензија меѓу „врамениот и врамувачкиот наратив“, *Сиварниот живот на Себастјан Најт* ја илустрира жанровската парадигматичност на биографските метафикции: коментарите го свртуваат вниманието врз процесот во кој „проектот на биографијата – т. е. лоцирањето на идентитетот на човечкиот субјект – длабоко е поткопан“ (Keener 2001: 218).

Литература:

- Дилтај В. 2003. „Развојот на херменевтиката“, *Херменевтика и поетика*. Прир. К. Кулавова, К. Скопје: Култура, 5-28.
- Женет Ж. 2003. „Палимпсести“, *Теорија на универзалноста*. Прир. К. Кулавова, Скопје: Култура, 63-77.
- Рикер П. 2004. *Сойство као други*. Београд/Никшић: Јасен.

- Biti V. 1997. *Pojmovnik suvremene književne teorije*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Eco U. 2001. *Granice tumačenja*. Beograd: Paideia.
- Наџион Л. 1996. *Poetika postmodernizma: istorija, teorija, fikcija*. Novi Sad: Svetovi.

- Hutcheon L. 2000. *A Theory of Parody: The Teachings of Twentieth-Century Art Forms*. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.
- Keener F. J. 2001. *Biography and the Postmodern Historical Novel*. The Edwin Mellen Press: Lewiston/Queenston/Lampeter.
- Nabokov V. 2003. *Stvarni život Sebastijana Najta*. Beograd: Rad.
- Nünning A. 2005. „Fictional Metabiographies and Metaautobiographies: Towards a Definition, Typology and Analysis of Self-Reflexive Hybrid Metagenres“. *Self-Reflexivity in Literature*. Ed. W. Huber M. Middeke, H. Zapf. Würzburg: Königshausen & Neumann, 195–209.
- Waugh P. 1996. *Metafiction. The Theory and Practice of Self-Conscious Fiction*. London and New York: Routledge.
- Wesseling E. 1991. *Writing History as a Prophet: Postmodernist Innovations of the Historical Novel*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Marija Gjorgjieva-Dimova

BIOGRAPHIC METAFICTION: TRACES OF THE PAST, TRUTH, AND IDENTITY

Summary

The research's theoretical premises are based on the elaboration of biographic metafiction as a paradigmatic novel genre that illustrates the interdiscursive and genre hybridizations between history, biography, and fiction. Biographic metafiction is a term (coined by John Keener) used to describe novels that explore the process of biographical writing.

Biographic metafiction is a variant of historiographic metafiction. It also draws on postmodernist and poststructuralist doubts about the availability of historical truth and the consequent impossibility of its adequate representation in language. Keener's theoretical elaborations of biographic metafiction are applied interpretively to Vladimir Nabokov's novel *The Real Life of Sebastian Knight* and the genre's characteristic features: the self-conscious biographer-as-narrator, embedded biographical narrative, and a framing narrative of the biographer at work, parodic emphasis on the limitations and ambiguities of the biographic form.

Keywords: biographic metafiction, novel, parody.